

Висновки. Споживачі ветеринарних послуг переважно не є фахівцями з ветеринарної медицини і не можуть належним чином оцінити якість послуги з професійної точки зору. Це ускладнює оцінювання замовником якості наданої послуги. Основоположними критеріями є очевидні результати отриманої ветеринарної послуги, а стосовно продуктивних тварин – ще і корисний економічний ефект, який отримав їх власник. На основі цього формується емпіричний досвід щодо оцінки послуги.

Література:

1. Арасланов Т. Н. Маркетинг услуг : уточнение некоторых понятий с экономической точки зрения / Т. Н. Арасланов // Маркетинг в России и за рубежом. – 2004. – № 2. – С. 105-108.

2. Вавулін О. І. Деякі аспекти бізнес-планування у ветеринарній медицині на прикладі утворення комерційної ветеринарної аптеки / О.І. Вавулін, С.М. Мороз, Г.А. Зон // Ветеринарна медицина : Вісник Сумського національного аграрного університету. – Суми, 2004. – № 2. – С. 25–31.

3. Мануйленко О. Приватна ветеринарна практика в США / О. Мануйленко, І. Калінін // Ветеринарна медицина України. – 1998. – № 8. – С. 46–47.

4. Перебийніс В.І. Удосконалення державного регулювання регіональних ринків молока / В. І. Перебийніс, Л. М. Бойко // Вісник Харк. нац. техн. ун-ту сільського господарства. – Х. : ХНТУСГ, 2004. – Вип. 32. – С. 302–305. – (Економічні науки. Ринкова трансформація економіки АПК).

УДК 631.157: 368

АГРОСТРАХУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

*Бабенко-Левада В.Г., к.е.н., доцент,
Таврійський державний агротехнологічний університет*

У статті розглянуто дизайн системи агрострахування, який має забезпечити прозорість ухвалення рішень з максимальним залученням державних органів, страхових компаній та сільгосптоваровиробників. Для кожного затвердженого дизайну мають бути розроблені стандартні угоди страхування, положення андеррайтингу, процедури врегулювання збитків, визначені на основі актуарних розрахунків тарифи і ставки для пропонованого покриття, процедури вирішення спорів, вимоги до сторін угоди, механізми збору даних.

In the article the design of agri-insurance, which should ensure transparency of decision-making with maximum involvement of state agencies, insurance companies and farmers. For each approved design must be developed standard insurance contract, the provisions of underwriting, claims handling procedures, defined based on actuarial rates and rates for the proposed coverage dispute

settlement procedures, requirements for parties to the agreement, the mechanisms of data collection.

Постановка проблеми. Ситуація, яка склалась на сьогодні в Україні щодо страхування ризиків у сільському господарстві, щонайменше гальмує прогрес і може бути визнана як криза розвитку системи. Урядовцям різних державних структур, керівникам страхових компаній і навіть спеціалістам сільського господарства і традиційного страхування бракує знань з різних функціональних та операційних аспектів, які є конче необхідними для належного розвитку системи страхування сільськогосподарських ризиків. Субсидії з державного бюджету для здешевлення вартості страхових премій не досягають більшості аграріїв в Україні.

На теперішній час в Україні відсутнє спеціальне законодавство, яке б регулювало агрострахування. З огляду на унікальні характеристики агрострахування (наприклад, системний ризик, необхідність технічних знань, клієнтської бази, страхових продуктів різноманітних дизайнів), таке становище являє собою проблему на ринку страхових послуг.

Для системи аграрного страхування в цілому характерні такі ознаки, як обмеженість даних, неадекватна актуарна експертиза та недостатня прозорість. Також слід зазначити, що дослідження, які проводяться в цій сфері, не отримують достатнього фінансування та не мають єдиного координаційного центру. У цій системі відсутнє належне ліцензування та відповідна нормативна база, яка б регулювала взаємовідносини між учасниками ринку. Більш того, захист споживачів послуг агрострахування практично відсутній.

Разом з тим, в Україні достатньо велика кількість страхових компаній, які зацікавлені працювати у сфері агрострахування і цілеспрямовано розробляють страхові продукти для сільськогосподарської галузі [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. П'ятнадцять українських страховиків об'єдналися й створили Агрострахове бюро. Метою новоствореної організації є впорядкувати страхування аграріїв, об'єднавши зусилля в створенні нових, більш досконалих страхових продуктів, що відповідають потребам аграріїв. За задумом засновників, членство в бюро має стати свого роду гарантією якісного страхування, що відповідає кращим світовим стандартам. На думку представників страхових компаній, це може полегшити лобіювання їх інтересів та одержання державної підтримки. Очікується, що новостворене бюро слугуватиме стимулом для відродження програми державного субсидування, що є вкрай необхідним для стабілізації доходів аграріїв, забезпечення доступу до кредитних ресурсів та ритмічної роботи всієї сільськогосподарської галузі [3].

За оцінками експертів, без субсидування лише невелика частка сільгоспвиробників (3-5%) матиме можливість застрахуватися, тоді як при наявності субсидій ця частка може зрости до 30-40%, а при реалізації найбільш оптимістичного сценарію - до 70% українських аграріїв одержать якісний страховий захист [2].

Постановка завдання. Мета дослідження – на підставі сучасного стану агрострахування в країні визначити шляхи та інструменти щодо його покращання та запропонувати дизайн системи аграрного страхування, у якому мають бути розроблені стандартні угоди страхування, положення андерайтингу, процедури врегулювання збитків, визначені на основі актуарних розрахунків тарифи і ставки для пропонованого покриття, процедури вирішення спорів, вимоги до сторін угоди, механізми збору даних.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проект Міжнародної фінансової корпорації «Розвиток агрострахування в Україні» надав результати дослідження ринку агрострахування в першому півріччі 2010 року. Дослідження проводилося на підставі даних, наданих страховими компаніями, та інформації з публічних відкритих джерел. До уваги бралися новини страхових компаній, а також інформація, надана учасниками ринку [2].

Дані по агрострахуванню, з урахуванням відкритих джерел, були доступні по 17 страхових компаніях. Деякі компанії надали неповні дані, зокрема зі страхування застав (посівів культур і тварин), що не дозволяє провести якісний аналіз ринку [7].

Дані були зібрані в липні 2010 року і оброблялися в серпні 2010 року. Документ дозволяє оцінити стан ринку агрострахування в Україні, тенденції розвитку і практику виплати страхового відшкодування страховими компаніями.

Восени 2009 року було укладено 467 договорів страхування озимих культур. Більша частина угод укладалася за продукти страхування від повної загибелі (202 договорів) і часткової або повної загибелі посівів культур (224 договорів). Кількість договорів з інших страхових продуктів було незначною.

Основними лідерами ринку за кількістю укладених договорів страхування озимих культур на період перезимівлі були наступні компанії (у відсотковому відношенні від загальної кількості)[1]: Оранта (33%), ТАС (15%), Українська Аграрно-Страхова Компанія (15%), Брокбізнес (12%), Провідна (9%), Уніка (6%), АСКО Донбас-Північний (6%).

Дані компанії укладали договори зі страхування основних сільськогосподарських озимих культур (пшениці, ячменю, жита і рапсу). Страхова компанія «Оранта» уклала договори страхування у 15 областях України, ТАС – в 12 областях. Чотири інші компанії страхували культури в окремих регіонах - УНІКА в 9 областях, Провідна - у 8 областях, Брокбізнес в 5 областях і Українська Аграрно-Страхова Компанія - в 3 областях. Інші страхові компанії укладали договори страхування в однієї-двох областях [3].

Загальна страхова сума склала 268 мільйонів гривень, а сума зібраних премій – 14,4 мільйонів гривень.

Лідерами ринку за показником суми зібраних премій (у % від загальної суми премій зі страхування озимих культур) у сезоні 2009-2010 років були наступні компанії: Українська Аграрно-Страхова Компанія (28%), Оранта (24%), Брокбізнес (12%), Провідна (9%), ТАС (8%), АСКА (6%), ІНГО-Україна (4%), УНІКА (4%), АСКО Донбас-Північний (3%).

Всього було застраховано 211,5 тисяч гектарів посівів озимих культур. Найбільші масиви озимих культур застрахували такі компанії, як Оранта

(28%), Українська Аграрно-Страхова Компанія (14%), УНІКА (14%), Брокбізнес (14%), ТАС (10%), ІНГО-Україна (7%) та Провідна (6%).

Навесні 2010 року страховики отримали 219 повідомлень про пошкодження або загибель застрахованих посівів, і страхові компанії виплатили відшкодування по 200 заявленим страховим випадкам [5].

Виплати відшкодування проводилися з трьох страхових продуктів - по повній загибелі, частковій або повної загибелі і з нового продукту - страхування посівів озимих культур на весь цикл виробництва (з покриттям). Найбільше виплат було здійснено за договорами страхування посівів від повної загибелі (111 виплат). За договорами страхування посівів від часткової або повної загибелі було зроблено 84 виплати і 5 виплат за страхуванням на весь цикл виробництва. Загальна сума виплаченого відшкодування склала 26,5 мільйона гривень.

Найбільша кількість виплат за договорами страхування озимих культур була здійснена страховою компанією Оранта (60%). За показником кількості виплат лідерами також були такі компанії, як Українська Аграрно-Страхова Компанія (11%), ТАС (8%) та Провідна (8%).

Найбільшу суму відшкодування (у % від загальної суми відшкодування) виплатила страхова компанія Оранта (54%). Далі в порядку убутання розташувалися такі компанії-лідери: Українська Аграрно-Страхова Компанія (19%), ТАС (8%), Брокбізнес (7%) та Провідна (7%). Суми відшкодування, виплачені іншими страховими компаніями, були незначними.

Середній рівень збитковості [2] зафіксований на рівні 184% по всьому портфелю, але цей показник істотно відрізняється по страхових компаніях. Мінімальна збитковість була зафіксована на рівні 27,1%. Максимальний рівень збитковості склав 1055%.

Слід зазначити, що рівень збитковості у компаній - лідерів ринку (за застрахованою площею, за кількістю договорів і за обсягами зібраних премій) у середньому перевищував 100%, тобто компанії-лідери ринку виплатили відшкодувань більше, ніж зібрали премій восени 2009 року. Аналіз даних дозволяє зробити висновок, що причинами високої збитковості були несприятливі погодні умови взимку 2009-2010 років і недостатній рівень диверсифікованості портфелю по регіонах і по культурах у деяких компаній [4].

Середня ставка премії по портфелю становила 5,4%, при цьому ставки перебували в діапазоні від 2,8% до 12,3%. Залежності між рівнем збитковості і середньою ставкою премій у портфелі за кожною окремою страховою компанією виявлено не було. Так, при середній ставці премії по портфелю нижче 3,8% у кількох компаній рівень збитковості не перевищив 65%. В той же час, у компаній з середніми ставками премії вище 5% рівень збитковості перевищив 110%.

За даними страхових компаній, восени 2009 року аграрії воліли страхувати такі озимі культури, як пшениця, рапс і ячмінь. Кілька договорів страхування було укладено по страхуванню озимого жита (7 договорів), озимої гірчиці (4 договору) і виноградників (2 договору з покриттям періоду зимівлі). Всього по страхуванню озимої пшениці було укладено 247 договорів, по ріпаку – 168 договорів і 127 договорів – по ячменю [3].

**Зведені дані зі страхування озимих культур і багаторічних насаджень
у сезоні 2009-2010 рр.**

Показник	Кількість договорів	Застрахована площа	Сума премій	Страхова сума	Кількість заяв на виплату відшкодування	Кількість виплат	Сума сплаченого відшкодування	Середня ставка премії
Повна загибель (озимі)	202	91156	5858151	105211973	116	111	12719940	5,60%
Часткова або повна загибель (озимі)	224	100084	4782404	104957262	97	84	12123842	4,60%
Зазначені ризики	3	180	16245	216600	0	0	0	7,50%
Страховання врожаю на весь цикл виробництва (з франшизою)	10	1349	109989	2167020	0	0	0	5,10%
Страховання врожаю на весь цикл виробництва з покриттям (новий продукт)	10	9875	2681731	21747598	5	5	1698049	12,30%
Індекс врожайності	14	4380	198953	7046276	0	0	0	2,80%
Інші	4	4463	760542	26727065	1	0	0	2,80%
Разом	467	211488	14408016	268073794	219	204	26541830	5,40%

По пшениці загальна застрахована площа склала майже 130 тисяч гектарів. Сума зібраних премій зі страхування озимої пшениці склав 7,57 мільйонів гривень. Страхова сума по даній культурі – майже 140 мільйонів гривень. Застрахована площа по озимого ячменю склала 26 тисяч гектарів. Сума премій – 1,3 мільйона гривень. Страхова сума – 24,8 мільйона гривень.

Застрахована площа під посіви озимого рапсу склала 51 тисячу гектарів. Сума премій – 4,7 мільйона гривень. Страхова сума – 79,14 мільйона гривень.

Обсяги страхування по інших культур були незначними, крім виноградників. Восени 2009 року було застраховано близько 800 гектарів виноградників за двома договорами страхування. Страхова сума склала 14 мільйонів гривень. Сума премій - близько 840 тисяч гривень.

Найбільш збитковою культурою для страховиків виявилася озима гірчиця. Рівень збитковості по цій культурі склав 762%. Другий за збитковості культурою був озимий ріпак, за яким рівень збитковості склав 243%. Збитковість озимого ячменю становила 215% і озимої пшениці - 157%. Зведені дані по культурах представлені в таблиці 2.

Зведені дані по страхуванню окремих озимих культур (у розрізі культур)
у сезоні 2009-2010 рр.

Показник	Кількість договорів	Площа, га	Страхова сума, грн./га	Премія, грн./га	Постраждала площа, га	Ставка премії, % середня	Кількість виплат	Сума виплат, грн	Сума виплати, грн./га	Збитковість, % загальна
Пшениця	247	129.970	1072	58,22	22.769	5,43%	69	11,865,570	521,22	157%
Ячмінь	127	26.304	943	49,76	5.259	5,27%	42	2,816,059	535,42	215%
Ріпак	168	51.034	1550	92,39	15.121	5,96%	89	11,462,838	758,05	243%
Жито	7	1.232	1147	41.13	99	3,58%	1	46,492	469,62	92%
Гірчиця	4	416	1372	90.85	386	6,62%	3	288,222	745,92	762%

Аграрії страхували посіви озимої пшениці практично у всіх регіонах, крім Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської і Тернопільської областей. Найбільша кількість договорів зафіксована в Полтавській (48), Кіровоградській (34), Сумській (31), Хмельницькій (24), Вінницькій (20), Херсонській (18) і Донецькій (14) областях. Найбільші суми відшкодування за договорами страхування пшениці виплачені страховиками в Полтавській (5,3 млн. грн.), Херсонській (2,25 млн. грн.), Сумській (1,3 млн. грн.), і Харківській (1 млн. грн.) областях [6].

Посіви озимого ячменю активно страхувалися в Кіровоградській (38 договорів), Херсонській (27), Одеській (13) і Полтавській (12) областях. Найбільші суми відшкодування за договорами страхування озимого ячменю виплачені в Херсонській (1,48 млн. грн.), Полтавській (559 тис. грн.), Донецькій (194 тис. грн.), Одеській (190 тис. грн.), Дніпропетровській (135 тис. грн.) і Кіровоградській (133 тис. грн.) областях.

Договори страхування посівів озимого рапсу активно заключалися у Кіровоградській (47 договорів), Херсонській (33), Сумській (14), Одеській (13) і Черкаській (11) областях. Найбільші суми страхового відшкодування за озимого ріпаку виплачувалися у Херсонській (2,75 млн. грн.), Сумській (2 млн. грн.), Кіровоградській (1,7 млн. грн.) і Дніпропетровській (1,43 млн. грн.) областях.

Посіви озимого жита страхувалися в п'яти областях. Виплата відшкодування проведена в Харківській області за одним договором у сумі 46,5 тисяч гривень. По два договори страхування було укладено в АР Крим і в Миколаївській області.

Озиму гірчицю страхували у Херсонській (3 договори) і Одеській областях (1 договір). Виплата відшкодування була здійснена за договорами у Херсонській області на суму 288 тисяч гривень [7].

Висновки. Незважаючи на відсутність державної підтримки, ринок агрострахування продовжує працювати. Сімнадцять страхових компаній проявляють інтерес до даного сегменту ринку страхування. У той же час слід зазначити, що системно працює на ринку кілька компаній, які займають при-

близно 80% ринку аграрного страхування – Оранта, ТАС, Брокбізнес, Провідна, УНІКА і Українська Аграрно-Страхова Компанія. Швидше за все, в майбутньому сезоні страхування озимих культур ці компанії продовжать лідирувати на ринку. Основними передумовами лідерства зазначених страхових компаній є наявність розвинутої мережі офісів у регіонах, впровадження довгострокових програм агрострахування і цілеспрямована робота з окремими категоріями виробників сільськогосподарської продукції.

Аграрії бажають страхувати основні стратегічні озимі культури – пшеницю, рапс і ячмінь. Найчастіше при виборі страхового продукту аграрії зупиняються на страхуванні посівів озимих культур від повної загибелі і часткової або повної загибелі. Страхування озимих культур на весь цикл виробництва поки що не користується попитом, хоча можливо, що і самі страхові компанії обережно ставляться до цього складного і комплексного страхового продукту.

Загальна збитковість страхового портфеля за озимими культурами в сезоні 2009-2010 років склала 184%, що значно перевищує рівень збитковості в попередніх сезонах. Даний рівень збитковості пов'язаний з несприятливими погодними умовами минулої зими. Однак цей показник підтвердив, що страхові компанії готові виплачувати відшкодування при настанні ризикових подій, надаючи тим самим реальний страховий захист аграріям.

Аналіз даних підтверджує наявність проблеми антиселекції на ринку агрострахування України. Найбільші суми відшкодування виплачувалися, в основному, в регіонах, де було багато договорів страхування. При цьому дана тенденція спостерігається по всіх основних стратегічних культурах (пшениця, ячмінь, ріпак). Страховим компаніям рекомендується ретельно контролювати страховий портфель по культурах і регіонах, не допускаючи істотних перекосів.

З метою успішного і стабільного розвитку агрострахування необхідно прийняти ряд заходів для вдосконалення законодавчої та регулятивної сфер. У минулому сезоні страхування озимих культур страхові компанії довели свою ефективність і прагнення надати якісний страховий захист аграріям. На державному рівні необхідно вжити низку заходів щодо розвитку ринку агрострахування, а саме:

- прийняти Закон про агрострахування;
- на урядовому рівні визначити довгострокову політику держави відносно агрострахування;
- внести зміни в розділ 3 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства», а якщо буде прийнятий Закон про агрострахування, то взагалі виключити цей розділ;
- запровадити окрему ліцензію на страхування аграрних ризиків з двома основними категоріями (страхування культур і тварин);
- у разі відновлення програми субсидування премій, встановити кваліфікаційні вимоги до страховиків, які надають послуги з субсидованого агрострахування;

- затвердити кваліфікаційні вимоги до фахівців з агрострахування і впровадити програму сертифікації;

- впровадити стандартні страхові продукти.

Необхідно продовжувати роботу зі створення відповідної інфраструктури, включаючи створення Агентства з управління ризиками та об'єднання агростраховиків.

Література:

1. Інформаційно-аналітичний портал Українського агентства фінансового розвитку «Україна фінансова». Режим доступу: <http://ufin.com.ua/analit>.

2. Аграрне страхування України. Режим доступу: <http://agroins.com.ua>.

3. А. Дубровик. Агрострахування – в дію. Щоденна українська газета «День» № 26, вівторок, 15 лютого 2011. Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/303321>.

4. Гутко Л.М. Досвід державної підтримки страхування ризиків сільськогосподарського виробництва / Л.М. Гутко // Економіка АПК : журнал : 2009. - № 10. – С. 147-152.

5. Коваль О.А. Ефективність відносин зі страхового відшкодування збитків і втрат в аграрному секторі економіки України / О.А. Коваль // Агросвіт : журнал. – 2009. - № 6. – С. 43-48.

6. Матвієнко Г.А. Роль державного регулювання в страхуванні аграрних підприємств / Г.А. Матвієнко // Агросвіт : журнал. – 2009. - № 2. – С. 35-39.

7. МФК: Розвиток агрострахування в Україні: аналітична записка. – 2009. – 10 с.

УДК 331.101.262 : 63

ОРГАНІЗАЦІЯ АГРОПРОМИСЛОВОЇ КЛАСТЕРИЗАЦІЇ ВИРОБНИЦТВ І ТЕРИТОРИЙ

Борисова І.С., к.е.н.,

Полтавська державна аграрна академія

Кластери розглядаються як одна з ефективних форм організації взаємодії підприємств різних галузей, об'єднань, наукових установ з метою підвищення конкурентоспроможності продукції, підприємств і регіонів.

Clusters are considered as one of the most effective forms of interaction between enterprises of different industries, associations, academic institutions to increase the competitiveness of products, businesses and regions.

Постановка проблеми. Враховуючи особливості ринкової аграрної економіки, першорядними з яких є приватна власність на землю, майно та результати сільськогосподарського виробництва із використанням переважно колективних форм організації праці та необхідність раціонального використання значних за площами земельних ресурсів з дотриманням екологіч-